

vuje zejména v našej situácii, charakterizovanej diskontinuitou vývoje vedeckej pedagogiky. Oprávnené sme preto už pred mnoha lety (v prvom čísle Pedagogickej orientácie z roku 1967) volali po náprave v článku Zvedečtovaní pedagogiky. Závažný dôvod je zrejme taký v tom, že mnozí predstavitelia pedagogiky sa málo angažujú na verejnosti, nezaujímajú zdôvodnená stanoviska v rôznych diskusiách, nepublikujú výsledky svojho bádania a nevyslovujú sa k aktuálnym výchovne-vzdelávacím otázkam dneška.

Úkolů, pred nimiž pedagogika stojí, je hodne, lze je seřadit v dlouhou řadu od nejobecnějších problémů až po zcela konkrétní otázky. V tomto výčtu by neměla chybět podpora pedagogiky při hledání životních hodnot, ústřední místo by měl zaujímat problém formování zdravé, aktivní, samostatné a tvořivé osobnosti. Stále naléhavěji se dožaduje pozornosti výchova rodinná, ale i výchova k sebepoznávání a sebevýchova. Obrovský nárůst informací vyzvedává do popředí otázku kurikula, ale i výchovně-vzdelávacích metod, moderních technických prostředků i celé organizace školského systému. Všichni cítíme, že je třeba se víc věnovat výchově dětí a mládeže k demokracii, humanismu, ale i k obyčejnému lidskému štěstí. Velký důraz je třeba klást na sledování mimoškolních aktivit dětí a mládeže, na boj proti drogám, brutalitě a násilí.

Mohli bychom dále pokračovat, ale i z uvedených položek aktuálních výchovně-vzdelávacích deficitů je vidět, že pedagogika má před sebou neobyčejně velké pole působnosti a že společnost očekává její intenzivní participaci při jejich řešení. Bylo by účelné a žádoucí, kdyby všichni podle svých možností kompetenci pedagogiky podporovali.

UNESCO v Tokiu o výzkumu Reforma vzdelávania a pedagogický výskum: nové podnety na prepojenie výskumu, informačných a rozhodovacích procesov

Silvia Matúšová

Pod rovnakým názvom zorganizovala v septembri 1995 svetová organizácia UNESCO prostredníctvom svojho Medzinárodného úradu pre vzdelávanie (IBE) v spolupráci s Národným ústavom pre pedagogický výskum v Japonsku medzinárodné stretnutie v Tokiu. Zámerom tohto príspevku je poskytnúť základné informácie o cieľoch, kľúčových témach, odporúčaníach a navrhovaných stratégiách v uvedenej oblasti, ktoré vyplynuli zo stretnutia

20 odborníkov vybraných krajín celého sveta pôsobiacich v decíznej sfére, pedagogickom výskume, tvorbe a zverejňovaní informácií. Za bývalé socialistické krajiny sa na stretnutí zúčastnil zástupca Rumunska.

Odborné rokovanie rámcovali štyri východiská:

1. **Zavádzanie reformy vzdelávania** ako reakcia na nové spoločenské a ekonomické podnety je dôležité pre samotný **rozvoj spoločnosti**.
2. **Tvorcovia vzdelávacej politiky** vykonávajú z tohto hľadiska rozhodnutia s ďalekosiahlym dopadom, a preto sa nemôžu spoliehať na „zdravý rozum“ a politické informácie.
3. **Predstavitelia pedagogického výskumu**, naopak, sa dostatočne nezamýšľajú nad skutočnosťou, že praktické využívanie ich poznatkov zostáva za tvorbou teórií.
4. **Špecialisti na tvorbu informácií a dokumentáciu** sú svedkami toho, že rýchly rozvoj nových telekomunikačných technológií stupňuje kvantitu informácií na úkor ich kvality a relevancie.

Tieto východiská naznačujú, že tvorcami školskej politiky, pracovníkmi pedagogického výskumu i špecialistom na informácie sa v procese vzdelávacej reformy prisudzuje **rovnako významná pozícia**. Schopnosť zvládnuť a využiť poznatky a informácie však významne podmieňuje **úspešnosť realizácie zmien**. Preto by strany zainteresované do procesu reformy vo výchove a vzdelávaní mali prejsť do fázy interaktívnej komunikácie.

Ciele stretnutia:

- diskusie v naznačených kritických oblastiach;
- zamerania výskumu v budúcnosti a význam informácií pre rozhodovacie procesy pri zavádzaní pedagogickej reformy; — návrhy na rozvinutie komunikácie medzi decíznou sférou (tvorcami vzdelávacej politiky), výskumníkmi a odborníkmi na informácie či dokumentáciu tak, aby prispela k efektívnejšiemu pedagogickému riadeniu;
- návrhy pre inštitúcie pedagogického výskumu, rozhodovacie orgány a dokumentačné strediská v oblasti prehlbovania regionálnej a medzinárodnej spolupráce.

Kľúčové témy

A. Podporovanie skúmania otázok výchovy a vzdelávania

Pri predstavovaní priorít reforiem vzdelávania sa ukázalo, že niektoré otázky (témy) sú špecifické a úzko prepojené na spoločensko-politickú a rozvojovú situáciu v krajine a nemajú vždy odborne rovnako dobre pripravenú reformu vzdelávania ako iné.

Na základe skúseností rozličných krajín sa v reforme vo vzdelávaní stanovili tieto priority:

1. **Explorácia indikátorov kvality vzdelávania** s cieľom zistiť relevantnosť, kvalitu a efektívnosť vzdelávania z hľadiska potrieb; identifikácia súčasných a budúcich rozvojových a socio-ekonomických potrieb štátu, lokálnych a regionálnych požiadaviek.
2. **Objasnenie systému vzdelávania a financovania školstva** z hľadiska decentralizácie riadenia školstva, stupňa delegovania rozhodovacích právomocí na miestne a krajové orgány.

Účastníci stretnutia zdôraznili, že **prístup k riadeniu a správe v školstve** nemožno kategorizovať dichotomicky, a to buď ako **centralistický**, alebo ako **decentralizovaný**. Podstatnejšia je otázka, ako, kto a s akým cieľom uskutočňuje správu, ktoré sú najefektívnejšie a najdemokratickejšie metódy participácie jednotlivých činiteľov na riadení. Najdôležitejším faktorom zostáva aj v oblasti riadenia dostatok efektívnych informácií na miestnej a celoštátnej úrovni.

3. **Prispôsobovanie obsahu a metód výchovy a vzdelávania rozvíjajúcej sa spoločnosti**

Na stretnutí sa deklarovalo, že hľadanie nových spôsobov stvárňovania obsahu a metód výchovy a vzdelávania treba považovať za kontinuálny proces. Modernizáciu obsahu vzdelávania a dôraz na prepojenosť so životnou praxou si zasluhujú najmä prírodovedné a technické predmety.

Ukázalo sa, že niektoré štáty pristupujú k integrácii rôznych vyučovacích predmetov, iné štáty zdôrazňujú prístup zameraný na život a vzbudzovanie záujmu žiakov o poznanie a experimentovanie a získavanie uspokojenia prostredníctvom štúdia. Vo všeobecnosti sa zdôrazňuje celkový **rozvoj žiaka**, zahŕňajúci **kognitívne, afektívne a činnostné aspekty učenia sa**, prostredníctvom ktorého sa rozvíjajú intelektuálne, emocionálne a morálne vyvážení občania. Väčšiu pozornosť získava v súčasnosti zdravotná a environmentálna výchova, a najmä poslanie jednotlivca v uvedených oblastiach. Prioritou výskumu je však okrem uvedeného aj samotná **obnova obsahu učiteľského vzdelávania** z hľadiska nových a viacznačných rolí a zodpovedností učiteľa.

4. **Problémy vo vzťahu k žiakovi**

Napríklad potreby vzdelávania negramotných, vzdelávanie špeciálnych skupín, ako sú jazykové a kultúrne menšiny, utečenci, presídlenci, fyzicky handicapovaní, žiaci vystavení ozbrojeným konfliktom, študenti zo vzdialených vidieckych oblastí, ženy a dievčatá atď. Uspokojen-

nie rôznorodých potrieb týchto rôznorodých skupín vyžaduje flexibilnú, prehľadnú a dynamickú organizáciu učebných materiálov a pedagogických skúseností.

Porovnanie so situáciou v Slovenskej republike

Uvedené kľúčové témy vo výskume v oblasti výchovy a vzdelávania sa približujú a možno povedať aj stotožňujú s témami identifikovanými aj v našich podmienkach po roku 1990. Najmä téma skúmania a odhaľovania indikátorov kvality vzdelávania sa v súčasnosti dostáva v európskych, a tým aj v slovenských inštitúciách pre pedagogický výskum medzi ťažiskové. Rovnako to platí aj pre kľúčovú tému prispôsobovania obsahu a metód výchovy a vzdelávania potrebám rozvoja spoločnosti, ktoré sa v Slovenskej republike uskutočňuje priebežne od r. 1990, s koncepcne prepracovanejšími, argumentačne vyváženými a koncízne spracovanými zámermi v r. 1994 a 1995 (napr. projekt Konštantín — národný program výchovy a vzdelávania, Koncepcia ukončenia transformácie školskej sústavy Slovenskej republiky). Zložitejšou je otázka prístupu a účasti jednotlivých subjektov v oblasti tvorby návrhov vzdelávacej politiky a pedagogického výskumu k definovaniu, vymedzovaniu, overovaniu a vyhodnocovaniu zamýšľanej (projektovanej) a uskutočňovanej reformy (či radu parciálnych zmien v tzv. kurikule — v obsahu a metódach). Ide o staronový problém prepojenosti, ba výstižnejšie vyjadrené **problém profesionálnej neprepojenosti** teoretikov pedagogiky na vysokých školách, vo výskumných rezortných ústavoch i v inštitúciách ďalšieho vzdelávania.

Ani objasňovanie nášho systému vzdelávania a jeho cieľov a dosiahnutých míľnikov nie je jednoznačné a jednoduché. Skúsenosti ukazujú, že samotné skúmanie a hodnotenie predností a nedostatkov nášho vzdelávacieho systému externými (zahraničnými) posudzovateľmi môže byť inšpirujúce, podnetné či satisfakčné pre samotných tvorcov vzdelávacieho systému na Slovensku (napr. pilotný projekt OECD Systémy stredoškolského vzdelávania v krajinách PHARE, uskutočnený v r. 1995).

B. Úloha výskumu a informácií v procese reformy vzdelávania

Skutočnosť, že inštitúcie pedagogického výskumu existujú na celom svete, znamená, že **všetky štáty považujú pedagogický výskum za užitočný**, keďže poskytuje vedecký a objektívny základ pre plánovanie (projektovanie), zavádzanie a hodnotenie reformy. **Pedagogický výskum vytvára a poskytuje poznatky a analyzuje informácie potrebné na dlhodobé plánovanie výchovy a vzdelávania, identifikuje priority reformy**

a hodnotí smerovanie reformy vzdelávania. Je možné rozlíšiť niekoľko typov (druhov). Sú to tieto:

Situačný výskum skúma to, čo sa deje v rôznych oblastiach školstva a v špecifických otázkach výchovy a vzdelávania na národnej a medzinárodnej úrovni.

Evaluačný výskum sa stáva neodmysliteľným pri kritickom skúmaní nových dimenzií reformy, monitorovaní zhodnosti krokov zamýšľaného reformného procesu a vyhodnocovaní dôsledkov uskutočnenej reformy vzdelávania.

Akčný výskum (praxe) a participatívny výskum, ktorý uskutočňujú učitelia, výskumníci, riadiaci pracovníci a iné subjekty v školstve, sa považujú za prostriedok bezprostredného použitia výsledkov výskumov pri riešení naliehavých problémov pedagogickej praxe.

Celkove však prevláda domnienka, že pedagogický výskum má výraznejší vplyv na tzv. **mikroúroveň vzdelávania** (pedagogické dokumenty a obsah vzdelávania, evaluácia, učebné a vyučovacie materiály, procesy vyučovania a učenia atď.), ako na tzv. **makroúroveň** (štátna vzdelávacia politika, ciele výchovy a vzdelávania, pedagogické plánovanie a rozhodovacie procesy). Veľmi málo expertov sa domnieva, že existuje **lineárny model využitia výsledkov výskumu**, keď sa prostredníctvom pedagogického výskumu identifikuje konkrétne riešenie konkrétneho problému. Viac očakávania sa vkladá do tzv. „**objasňovacieho**“ modelu, keď výskum poskytuje stále podnety a priebežne podnecuje úvahy tvorcov rozhodnutí v školstve a navrhovateľov zmien. Pokiaľ však výskumníci, navrhovatelia zmien a praktici ostanú v pasivite, udrží sa status quo a nedôjde k zvýšeniu miery **využitia výsledkov výskumu v praxi**. Preto je potrebná premyslenejšia a intencionálna, pravidelná a dynamická interakcia medzi všetkými tromi partnerskými stranami, aby pochopili vlastnú profesionálnu rolu, potrebu analytických a investigatívnych informácií a predovšetkým potrebu kooperácie pri napredovaní reforiem vzdelávania v procese rozvoja štátu.

Poznámky k stavu v Slovenskej republike

Po roku 1990 sa upustilo od dlhodobých, na viac rokov plánovaných výskumných projektov a ich miesto zaujali projekty krátkodobé, od ktorých sa v decíznej sfére i odbornej pedagogickej verejnosti očakával okamžitý návrh riešenia nakumulovaných problémov v školstve (napr. status učiteľa, riadenie školstva, zaradenie a zrušenie vyučovacích predmetov v učebných plánoch, formy hodnotenia žiaka, v menšom rozsahu dopad rôznych menej alebo viacdimeználnych experimentov na osobnosť žiaka, zmena postavenia učiteľa a žiaka atď.). V mnohých prípadoch sa od týchto výskumov (teoretických i experimentálnych) očakával bezprostredný návrh intervencií

do chodu školstva a škôl. V prípadoch, že takýto efekt nenastal, začalo sa spochybňovanie zástupcov decíznej sféry i pedagogického výskumu vôbec. Uskutočnili sa aj tvrdé reštrikčné opatrenia, ktoré zlikvidovali know-how, odborne pripravený tím výskumníkov i dosiahnuté, medzinárodne uznané výsledky výskumu, ktorý spracoval jedinečné javy na Slovensku (napr. zánik Ústavu experimentálnej pedagogiky SAV, ktorý dosiahol významné úspechy v skúmaní percepcie a dodržiavania práv dieťaťa v škole v SR).

V riadení pedagogického výskumu sa osciluje medzi deklarováním požiadaviek decíznej sféry (ministerstvo) a zadávaním výskumných a prieskumných projektov etablovaným inštitúciám (rezortné ústavy — ŠPÚ, ÚIP, ÚIC, metodické centrá, vysoké školy, mimorezortné inštitúcie ako Matica slovenská, výskumné agentúry, metodické pracovisko Slovenského rozhlasu, ústavy Slovenskej akadémie vied, Štatistický úrad SR atď.) alebo využívaním výskumných tímov zostavených ad hoc z renomovaných odborníkov — aj v uvedených inštitúciách, ale hlavne v národných projektoch pomoci PHARE.

Na tomto mieste nie je možné hodnotiť ich prínos k stavu a úrovni investigatívneho pedagogického výskumu u nás. Oveľa viac pozornosti a úvah si zasluhuje otázka projektovania obsahového zamerania výskumov v školstve a potreby znovuzavedenia strednodobých až longitudinálnych výskumných projektov.

C. Hlavné prekážky využívania pedagogického výskumu a informácií

- **Využitie výskumu a informácií** ovplyvňujú politické, kultúrne a sociálne faktory. Vysoko centralizované systémy riadenia školstva sťažujú využívanie aplikovania výsledkov výskumu z centrálnej úrovne na riešenie lokálnych školských problémov.

Nie všetky spoločnosti v rovnakej miere podporujú kritické myslenie. Úspešné využívanie pedagogického výskumu vyžaduje podporné stanoviská aj z iných sektorov (napr. zdravotníctvo, životné prostredie, kultúra atď.). Absencia takejto politiky má dopad na spôsob, akým samotný pedagogický výskum ovplyvňuje vzdelávaciu reformu.

- Vo väčšine krajín existuje **tendencia odolávať novotám a zmenám**, ktoré navodzujú alebo naznačujú pedagogický výskum, rovnako existuje aj tendencia uchovávať status quo. Rezistencia je o to väčšia, o čo radikálnejšie opatrenia a zmeny sa navrhujú a čím väčší dopad majú na záujmy všetkých zúčastnených.

- **Postojový a komunikačný nesúlad** medzi pedagogickými výskumníkmi, tvorcami školskej politiky a pedagógmi — praktikmi sťažuje pozície pedagogického výskumu pri ovplyvňovaní reformných aktivít. Tvorcovia školskej politiky a rozhodnutí sa prednostne orientujú na činy, akcie a želajú si konať rýchlo, pričom sú toho názoru, že výskum je pomalý a jeho výsledky sú často interpretačne zložité alebo nejednoznačné. Na druhej strane výskumníkov poháňa teoreticky osnovaná vedecká disciplína a vychádzajú z objektívneho vedeckého prístupu. Rozhodovací proces pociťujú niekedy ako priveľmi urýchlený a povrchný. Ba čo viac, výskumníci sa azda viac angažujú vo zverejňovaní a publikovaní svojich výskumných výsledkov a len málo inklinujú k tomu, aby sa zamýšľali nad ich socio-politickým dopadom na vzdelávanie.

Učítelia a školskí pracovníci sú prevažne prakticisticky založení. Mnohí sú presvedčení, že teoretizovanie o pedagogických záležitostiach nie je užitočné a sú toho názoru, že výsledky výskumu možno len ťažko preniesť z jedného prostredia do iného. Ich postoj je predovšetkým pragmatický.

Stáva sa, že títo traja partneri nedokážu vzájomne komunikovať aj preto, lebo používajú **odlišnú terminológiu** pre pedagogické koncepty. Štatistiky a iné dômyselné nástroje metodológie výskumu neuspokojujú decíznu sféru i praktikov.

- V samotných inštitúciách pedagogického výskumu môže dochádzať k **narúšeniu kontinuity práce na výskume**, čo zapríčiňujú také faktory, ako je nové zameranie výskumných úloh, zdroje financovania výskumu, dôraz na tvorbu teórií, rozširovanie a využívanie výskumných zistení a vytváranie integrovaných informačných sietí.
- Nedostatok primeranej prípravy v oblasti používania informácií sa môže týkať všetkých partnerov zaangażovaných na reforme vzdelávania. Podstatnou záležitosťou sa stáva **spôsob efektívneho využívania informácií v školstve**. Schopnosť používať informácie je potrebné kultivovať prostredníctvom výcviku. Núka sa tu mnoho otázok.

Reflektujú **výskumníci** aj využívanie a propagovanie získaných informácií? Nezameriavajú sa vo výskume príliš na odbornú metodológiu? Začleňujú do výskumu aj sociálne a politické fenomény? Smerujú svojím výskumom k riešeniu problémov spoločnosti? Sú **informační špecialisti** dostatočne pripravení na to, aby dokázali uspokojovať potreby používateľov informácií? Dokážu pri zadaní špecifického výskumného problému určiť typ literatúry, akú potrebuje výskumník?

Dostávajú **tvorcovia rozhodnutí** (riadiaci pracovníci) príležitosť oceňovať hodnotu analytickej informácie? Poskytujú im informační špecia-

listi alebo sprostredkovatelia informácií (tzv. brokeri) primerané poradenstvo? Vedú učiteľov v prípravnom a ďalšom vzdelávaní k využívaniu informácií vo vlastnej činnosti? Podporujú ich v zámere realizovať vlastné výskumné projekty, aby aplikovali výsledky štúdií na bezprostredné učebné a vyučovacie problémy?

- **Dostupnosť informácií** viditeľne determinuje ich využívanie. Existujúcu informáciu o pedagogických problémoch však nemožno využiť skôr, pokiaľ sa systematicky nespracuje a neanalyzuje.
- **Nevhodný systém rozširovania a riadenia informácií** získaných výskumom znemožňuje, aby pedagogický výskum mal väčší dopad na plánovanie a uskutočnenie školskej reformy. Tento problém zahŕňa slabú infraštruktúru informačného systému i nedostatok kvalifikovaného personálu na riadenie informačných systémov.
- **Nedostatok spoľahlivých sietí** na riadenie a výmenu informácií obmedzuje vplyv výskumu na vzdelávaciu reformu.
- **Forma a jazyk komunikácie** sú pre výsledky výskumov veľmi významné. Učители a školskí pracovníci preferujú pedagogické informácie v koncentrovanom, ľahko čitateľnom jazyku, oslobodené od nadbytku odbornej terminológie. Jazykové bariéry sa zisťujú nielen medzi výskumníkmi a používateľmi výskumu, ale aj medzi krajinami pri výmene informácií.
- **Ďalším faktorom je nedostatočná diverzifikácia (rôznorodosť) kanálov rozširovania informácií.** Tlačené informácie nie sú jedinou cestou odovzdávania informácií. Možno využívať iné, multimediálne metódy oboznamovania verejnosti s informáciami. Brífingové dokumenty (prehľadové materiály) a exekutívne prehľady sú čoraz bežnejšie pri prúdeňí informácií smerom k riadiacim, zákonodarným a výkonným orgánom.
- **Časový faktor** tiež ovplyvňuje využitie výskumnej informácie. Ako dokážu výskumníci poskytovať decíznej sfére také informácie, ktoré zodpovedajú požadovanej forme a aktuálnosti? Vedia vytvárať **prehľady a priebežné či záverečné správy** k výskumnému projektu, ktoré sú primerané potrebám tvorcov návrhov a rozhodnutí? Aká je v tomto ohľade úloha **novej komunikačnej technológie**?
- **Nedostatočná príprava výskumníkov a informačných špecialistov** v rozširovaní výsledkov ovplyvňuje rozsah, v akom sa výsledky výskumov využívajú v decíznej sfére alebo medzi inými používateľmi.
- **Kvalita informácií** — v zmysle ich primeranosti (vrátane kultúrneho a miestneho významu), jasnosti, vierohodnosti, prenosu a použiteľnosti

zistení a prehľadný spôsob spracovania ovplyvňuje šírku dopadu informácií pochádzajúcich z výskumov.

- Konečne je to **nízka úroveň financovania** pedagogického výskumu, ktorá je v porovnaní s výskumom v prírodných vedách, technike a medicíne vo všeobecnosti podhodnotená.

Poznámky k situácii na Slovensku

To, čo sa na svetovom stretnutí v Tokiu označilo za hlavné prekážky využívania pedagogického výskumu a informácií v decíznej sfére a pedagogickej praxi, platí viac-menej aj v našich podmienkach. Záujem jednotlivých strán o výsledky pedagogického výskumu a pedagogické informácie neznamená automaticky spoluprácu pri podpore a propagovaní pedagogického výskumu, rešpektovanie jeho záverov a odporúčaní alebo komplexné využívanie relevantných, objektívnych, pravdivých informácií. U školských pracovníkov často prevažuje záujem o parciálne, pragmatické, utilitárne informácie a prehľady, nevyhnutné pre chod škôl a zabezpečenie vyučovania (napr. požiadavka na profil absolventov, učebné plány a učebné osnovy), menej už potreba preskúmať úroveň vlastnej školy z hľadiska celkovej koncepcie rozvoja školstva, dosahovaných výsledkov vo vyučovaní, či odbornej pripravenosti učiteľov na vyučovanie a potrebu ich ďalšieho vzdelávania a prípravy na nové poslanie. V mnohých prípadoch (napr. štúdia TIMSS — Tretia medzinárodná štúdia o výsledkoch vyučovania v matematike a prírodovedných predmetoch) je zaslanie výsledkov výskumu riaditeľom zúčastnených škôl (o dosiahnutej úrovni vôbec a výkonoch jednotlivcov zodpodajúcich medzinárodnému kritériu talentu) neočakávaným prekvapením a príspevkom k prekonaniu názoru, že výskum je pre výskum či výskumníkov a nie pre učiteľov, riaditeľov, inšpektorov, metodikov, rodičov atď.

Opak je pravdou! Ukazuje sa, že duchovné vlastníctvo (výskumné zábery, projekty a zistenia a sumy poznatkov) je žiaduce zverejňovať na rôznych úrovniach a diferencovanej podobe pre špecialistov, decíznu sféru, administratívu, riadiacich a pedagogických pracovníkov a rodičov. Nezastupiteľnú úlohu má presné evidovanie, triedenie a využívanie výskumného materiálu, jeho spracovanie a zverejňovanie v médiách, osobitne v pedagogickej tlači pre odbornú pedagogickú verejnosť, rodičov a ďalších záujemcov.

Štátny pedagogický ústav buduje totiž vlastnú bázu dát pedagogickej dokumentácie platnej od r. 1990, ktorá bude k dispozícii zástupcom pedagogickej teórie, decíznej sféry i pedagogickej praxe.

Pedagogický výskum na Slovensku pokrýva viaceré lokálne potreby (napr. projekt WHO Školy podporujúce zdravie, Environmentálne minimum), niektoré celoštátne potreby (napr. projekt deväťročného povinného školské-

ho vzdelávania), ale prispieva aj k rozvoju pedagogického výskumu v európskom i svetovom kontexte (napr. rozvoj odborného vzdelávania a prípravy, výchova k občianstvu, výchova k vlastenectvu a európska dimenzia vo vyučovaní).

Navrhované stratégie

Pedagogický výskum a reforma vzdelávania: preklenutie medzery. Na stretnutí sa identifikovali nasledujúce nové kľúčové otázky z hľadiska úlohy pedagogického výskumu v reforme vzdelávania:

- **Globalizácia** vyžaduje výskum interaktívneho charakteru, ktorý sa pohybuje od národného kontextu postupne až po globálny kontext.
- **Upevňovanie nových demokracií** znamená rozšírenie aktérov, ktorí sa podieľajú na rozhodovacích procesoch a účasť ktorých zahŕňa kritické myslenie, slobodu vyjadrovania, voľný tok informácií a filozofiu ľudských práv.
- **Modernizačné procesy** súvisia s takými problémami ako nárast násilia, zneužívanie drog, kriminalita, nezamestnanosť, znečisťovanie, demografické problémy, negramotnosť a strata tradičných hodnôt. Pri osvetľovaní týchto naliehavých problémov sa od výskumníkov očakáva, že decíznej sfére poskytnú okamžité a použiteľné výskumné zistenia. Zmena skutočnosti vyžaduje zmenu ducha a priorít výskumu — výskumníci nemôžu ostať pasívnymi alebo ľahostajnými pozorovateľmi spoločenských javov, ale mali by sa stať aktívnymi účastníkmi riešenia uvedených naliehavých otázok v procese modernizácie.
- **Súťaživosť.** Zvýšenie súťaživosti je výraznou charakteristikou globálnej ekonomiky. Následne teda aj proces vzdelávacej reformy by mal podporovať moment súťaživosti. Prioritou sa stáva vytváranie a sprístupňovanie takých poznatkov, ktoré sa dotýkajú zvyšovania kvality v edukačnom procese.
- **Rovnosť šancí a príležitostí k vzdelávaniu.** Zlepšenie prístupu a rovnosti príležitostí na vzdelanie sa stávajú prioritou vzdelávania. Z tohto hľadiska sa na diagnostikovanie rozsahu uvedeného problému a na monitorovanie pokroku v uvedenej oblasti požadujú hodnoverné a spoľahlivé informácie.
- **Nová kvalita občianstva** vyžaduje odlišný prístup k úlohe individua v skupine; nové hodnoty, túžbu po individuálnej participácii, členstvo v rôznych komunitách (združeníach), prijímanie inovácií, schopnosť anticipovať zmenu. Aj výskumníci si musia uvedomiť, že sa dostávajú do

nových pozícií, nadobúdajú nové práva a zodpovednosť, a to ako tvorcovia, tak aj ako užívatelia užitočných poznatkov.

Čo možno urobiť? Rozvinúť, efektívnejšie premostiť a podporiť dynamickú interakciu medzi tvorcami a užívatelmi pedagogického výskumu.

Navrhované postupy a opatrenia:

- aktívnejšia **participácia výskumníkov** na formulovaní školskej politiky a na uskutočňovaní programov;
- **primeraným vyjadrovaním** uľahčiť pochopenie výskumu jeho užívatelmi, využívanie tzv. brokerov pedagogického výskumu (sprostredkovateľov), ktorí sa stanú mostikom medzi tvorcami a odberateľmi pedagogického výskumu;
- **stratégie sociálneho ovplyvňovania** ako sú semináre s výskumníkmi, tvorcami rozhodnutí a učiteľmi;
- angažovanie výskumníkov na miestnej aj regionálnej úrovni do veľko-rozmerných celoštátnych inovácií; príprava výskumníkov na rozširovaní výskumných zistení a používateľov na využití výsledkov výskumu.

Výskum musí holisticky prepojiť rôzne disciplíny a rozličných producentov tak, aby úplne a prehľadne pokryl kultúrne, politické, kognitívne a sociálne aspekty výchovy.

Navrhované opatrenia:

- využívanie kvalitatívneho a akčného výskumu vrátane dialógu medzi tvorcami a užívatelmi výskumu;
- diagnostický výskum na identifikovanie a predikovanie problémov pred vykonaním rozhodnutí;
- rozvíjajúci výskum na formulovanie teórie, modelov rozhodovacích procesov a edukačných materiálov;
- evaluačný výskum na podporu uskutočnených reforiem;
- kritický výskum o alternatívnych modeloch vzdelávania a návrhoch zdo-la na obnovu vzdelávacích systémov;
- ekologický výskum zahŕňajúci kazuistické štúdie a kontextualizáciu výskumných zistení;
- genetický alebo anticipačný výskum stimulujúci evolúciu vzdelávacích systémov a poskytujúci prediktívne modely ešte pred zavedením vzde-lávacích reforiem;

- výskum orientovaný na budúcnosť;
- longitudinálne štúdie;
- komparatívny výskum porovnávajúci rozličné krajiny a oblasti;

Systematické a širokokoncipované **systemové reformy založené na celkovom zohľadnení potrebných zmien sa považujú za žiadúcejšie ako izolované (ojedinelé) akcie**. Navrhované opatrenia:

- koordinácia rôznych činiteľov zaangażovaných v reformných procesoch (napr. tvorcovia školskej politiky, učitelia, riaditelia školských správ, výchovní poradcovia, rodičia, verejnosť, miestni štátni zamestnanci a administrátori, politici, zástupcovia odborov, zamestnávateľa a médiá);
- koordinácia vzdelávania na spolkových, krajských a miestnych úrovniach;
- systémová decentralizácia pedagogického riadenia.

Rozširovanie výskumných informácií nemožno už viac považovať za aktivitu periférneho významu. Bez vhodnej dokumentácie a dostupnosti nemajú informácie veľký význam ani pre tvorcov školskej politiky, ani pre praktikov a dokonca ani pre samotných výskumníkov.

Preto sú potrebné **nové prístupy**, ktoré umožnia rozhodovanie na báze informovanosti, využitia existujúceho výskumu a generovanie nových výskumov v súlade s programom školskej politiky:

A: Partnerstvo medzi výskumníkmi, dokumentaristami a tvorcami politických programov

Súčasnú rozlišovanie funkcií medzi týmito troma činiteľmi podporuje separovanie; kooperácia medzi predstaviteľmi výskumu, dokumentácie a školskej politiky by mohla mať omnoho silnejší efekt na zvyšovanie informovanosti verejnosti v otázkach školskej politiky a výskumu.

Návrh opatrení:

- podpora vzájomného rešpektovania odbornosti a otvorenosti k múdrosti iných;
- organizovanie multilaterálnych stretnutí zameraných na novovznikajúce pálčivé otázky;
- angažovanie médií do procesu zverejňovania a rozširovania poznatkov;

B. Rozlišovanie medzi dokumentáciou a informáciou

Administratíva siahla radšej po „surových“ informáciách než po dokumentačných produktoch, pretože voľný (neintegrovateľný) materiál môže

zohrať úlohu zlegitimňovania politických rozhodnutí, ktoré už padli alebo sa už aj uskutočňujú. Selekcia založená na kvalite a primeranosti informácií a starostlivá interpretácia pospájaných informácií však ponúka pre tvorbu politických programov významnejší príspevok.

C. Zakladanie banky dát

Existujúce bibliografické banky dát slúžia — jednotlivo alebo skupinovo — rozvinutým krajinám. Prístup do bánk dát je však limitovaný, keďže vyžaduje komunikačnú techniku, ktorú všetky krajiny nemajú k dispozícii.

Návrh opatrení

a) vzhľadom na **bibliografické databázy** sa odporúča:

- integrácia existujúcich databáz (podľa možností)
- používanie tzv. všeobecného tezauru pre oblasť výchovy
- vyhýbanie sa prekryvaniu databáz
- výber a evaluácia informácií pri začleňovaní do databázy z pohľadu užívateľských potrieb
- monitorovanie databázy a odstraňovanie nepotrebných materiálov
- poskytovanie analytických správ, prehľadových a hodnotiacich rezumé (abstrákt)

b) vzhľadom na **textové databázy** (napríklad texty o vzdelávacích systémoch, učebné plány atď.) sa odporúča:

- hľadanie komparability (porovnateľnosti) medzi uvádzanými údajmi — okrem surových štatistických údajov o jednotlivých krajinách a systémoch to možno dosiahnuť za pomoci využitia indikátorov, ako aj vytvorením spoločnej matrice na medzinárodnú konferenciu o výchove.

Pre oba typy databáz ako problém vyvstáva otázka vlastníctva a používanie menej rozšírených jazykov, čo si vyžaduje špeciálnu pozornosť.

D. Dokumentaristi

zastávajú kľúčovú pozíciu v tvorbe a uchovávaní efektívnych databáz. Avšak ich facilitačná úloha sa musí posilniť. Dokonca môže vzniknúť nový typ profesionálneho pracovníka — broker s informáciami — ktorý sa môže stať sprostredkovateľom medzi výskumníkmi a užívateľmi ich správ.

Hlavné odporúčania a návrhy vyplývajúce z konferencie

Odporúčania podporujú komparatívny prístup k pedagogickému výskumu, nové stratégie prípravy a vzdelávanie, dynamickú a interaktívnu sieť participantov a medzinárodnú spoluprácu v oblasti pedagogického výskumu informácií a rozhodovania:

I. Vytvorenie medzinárodnej databázy komparatívnych štúdií

V kooperačnom procese predstaviteľov medzinárodných, regionálnych a národných organizácií by sa mala dosiahnuť:

- výmena aktuálnych informácií o stave databáz o komparatívnych štúdiách;
- vypracovanie návrhu celosvetového systému databáz prístupných tak pre užívateľov ako aj pre dodávateľov informácií;
- organizačné a finančné zabezpečenie databáz;
- vytvorenie mechanizmu kontroly kvality vstupných údajov;
- zabezpečenie komparability (porovnateľnosti) dát zo vstupných údajov z rôznych krajín;
- zváženie začleňovania tzv. kontextových informácií do databáz, takže informácia sa bude vnímať (hodnotiť) vo vzťahu k sociálnemu a politickému kontextu krajiny;

Väčšie finančné príspevky jednotlivých krajín a organizácií sú nevyhnutné pre medzinárodné komparatívne štúdie, s dôrazom na prehľadové systémove porovnanie, a to z dvoch dôvodov:

(I) lepšie popísať komplexné štruktúry výchovy a vzdelávanie a poskytnúť zásadné porovnanie uvedených systémov všetkých krajín.

(II) vyhľadávať premenné, ktoré majú veľký dopad na výkonnosť študentov a žiakov všetkých krajín.

Pravidelný zber dát o podmienkach vzdelávania vo svete treba posilniť prostredníctvom spolupráce UNESCO s ďalšími medzinárodnými organizáciami, najmä podporiť dlhodobý zber zásadných longitudinálnych informácií o takých rozvojových trendoch ako sú charakteristiky vzdelávacích systémov a výkonnosť študujúcich vo všetkých krajinách. Databáza IBE (Medzinárodný úrad pre výchovu pri UNESCO so sídlom v Ženeve, by mala obsahovať „národné a celoštátne platné učebné plány a osnovy“ a údaje o školských výsledkoch. V spolupráci s regionálnou sieťou ako je UNESCO – APEID (pre oblasť Ázie a Tichomorí), IBE má podporiť rozvoj národných informačných systémov o výchove a vzdelávaní.

II. Spolupráca medzinárodných a regionálnych organizácií z hľadiska využitia výskumu

Toto odporúčanie bolo adresované pre UNESCO (vrátane IBE — Medzinárodného úradu pre výchovu a vzdelávanie, IIEP — Medzinárodného inštitútu pre plánovanie výchovy), Inštitút UNESCO pre výchovu, Program rozvoja pedagogických inovácií v Ázii a Tichomorí, Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj (OECD), Ázijsko-tichomorskú radu pre hos-

podársku spoluprácu, UNECEF a Medzinárodné združenie pre evaluáciu školských výsledkov (IEA).

Koordinácia a výmena výskumných programov by sa mala pripraviť na ďalšie päťročné obdobie formou periodických konzultácií. Výsledok vo forme správy by mal umožniť medzinárodným a regionálnym organizáciám a sponzorujúcim krajinám stanoviť priority financovania za účelom efektívnej spolupráce.

Sieť medzinárodných a regionálnych organizácií musí mať príslušnú autoritu a dostatočnú finančnú stabilitu, ktorá umožní prípravu oficiálnych správ o vzdelávacích systémoch, priebežné úpravy databáz pri zmene praxe, hodnotení výsledkov a časovo primerané poskytovanie kvalitných informácií.

III. Posilnenie komparatívneho systému

Z medzinárodného hľadiska pri posudzovaní rozvoja vzdelávania je potrebné posilniť komparatívny výskum za účasti zástupcov lokálnych, národných a regionálnych inštitúcií pedagogického výskumu, národných a regionálnych sietí a nevládných organizácií.

Príkladom môže byť regionálny projekt komparatívneho výskumu v juhovýchodnej Ázii.

IV. Vzdelávanie

Vzdelávanie pracovníkov výskumu a používateľov výskumu sa má uskutočňovať v kontexte, v akom sa výskum uskutočňuje a má obsahovať spôsoby a cesty zverejňovania výsledkov výskumu.

Vzdelávanie či tréning sa majú sústrediť na rozvoj schopností uskutočňovať syntézu výskumných zistení, aplikovať komparatívny prístup a metodológiu kvalitatívneho výskumu. IBE má zorganizovať na medzinárodnej úrovni spoločné výcvikové semináre pre producentov a užívateľov pedagogických informácií. Je potrebné organizovať aj kurzy pre informačných špecialistov a pedagogických výskumníkov, v ktorých sa zdôrazní proces tvorby programov a procesy rozhodovania. Tieto kurzy majú obsahovať aj úvod do náročnejších informačných technológií. Nový prístup k výskumu a využitiu informácií vyžaduje aj po novom definovať profil (profesiu) informačno-dokumentačného špecialistu (o čo sa pokúsi IBE).

V. Kontroly

Pravidelné fórum výskumníkov, administrátorov a tvorcov rozhodnutí, informačných špecialistov a praktikov by malo:

- a) napomôcť krajinám v aplikácii navrhovaného rozvoja.
- b) predvídať vznik rozhodujúcich problémov a naplňať databázy informáciami o trendoch rozvoja a ich perspektívnych dopadoch.

- c) prediskutovať signifikantný rozvoj aj v oblastiach mimo výchovy a vzdelania s tým, aby sa lepšie pochopil ich potenciálny dopad na vzdelávanie.

VI. Rozširovanie a verejná podpora

Veľkou slabosťou súčasných úsilí je stav komunikácie medzi výskumníkmi, tvorcami rozhodnutí a praktikmi. Preto sa podal návrh, aby IBE fungoval ako sprostredkovateľ kontaktov v rámci rozširovania výsledkov Tokijskej konferencie. Taktiež sa navrhlo, aby sa spracovali modelové kazuistické štúdie o efektívnych väzbách medzi pedagogickými výskumníkmi a tvorcami rozhodnutí.

VII. Sieť

Začlenenie do siete sa považuje za podstatné pri budovaní miestnej výskumnej základne. Každá sieť by mala zahŕňať informačných špecialistov, výskumníkov, informačných brokerov a tvorcov rozhodnutí. Krajiny, ktoré majú prístup do INTERNET-u, môžu ľahko kontaktovať s IBE, pričom netreba zabúdať ani na iné prepojenie, napr. s univerzitami.

Literatúra

- Educational Reform and Educational Research: New Challenges in Linking Research, Information and Decision-Making, Final Report of the International Meeting, 4-14 September 1995, NIER, Tokyo, Japan, IBE a NIER, Geneva, Switzerland.

Dodatok — Vysvetlivky skratiek

IBE — the International Bureau of Education

(Medzinárodný úrad pre výchovu a vzdelávanie)

IIEP — the International Institute for Educational Planning

(Medzinárodný inštitút pre plánovanie výchovy)

UIE — the UNESCO Institute of Education

(Inštitút UNESCO pre výchovu)

APEID — the Asian and Pacific Programme of Educational Innovations for Development

(Program rozvoja pedagogických inovácií v Ázii a Tichomorí)

OECD — the Organisation for Economic Co-operation and Development

(Organizácia pre hospodársku spoluprácu a rozvoj)

APEC — the Asia-Pacific Economic Co-operation Council

(Ázijsko-tichomorská rada pre hospodársku spoluprácu)

UNESCO — the United Nations' Educational, Scientific and Cultural Organization

UNICEF — the United Nations' Childrens Educational Fund

IEA — the International Association for Education of Educational Achivement

(Medzinárodné združenie pre evakuáciu školských výsledkov)

SEARG — the South East Asia Research Review and Advisory Group

(Výskumno-prehľadová a poradenská skupina pre juhovýchodnú Áziu)